

Okresné a krajské pedagogické zbory – nástroj realizácie a koordinácie vedeckého výskumu v pedagogickej praxi

MARTIN GABČO

CVTI – Múzeum školstva a pedagogiky, Bratislava

District and regional pedagogical groups – an instrument for implementation and coordination of scientific research in pedagogical practice

Abstract: In submitted contribution there are analysed the ways of organizing and functioning of district and regional pedagogical groups in the period between years 1947 – 1950. The intention of that groups was the centralisation of pedagogical research; performed not only by experts, but mainly by teachers from various schools, too. These organisations had been functioned as part of the newborn State Pedagogical Institute in Bratislava. Teachers from praxis, by their daily connection with teaching practice, were able to search and study existing pedagogical problems. Professionals from State Pedagogical Institute received materials – results from local researches – and evaluated and prepared them to final form for publishing. Duty of the groups was to inform the center in Bratislava about all implemented activities. Their activities also included professional lectures on pedagogy – by this way was the partial development of pedagogical theory garanted. On the other side, all the activities of district and regional pedagogical groups were strongly deformed by ideological pressure.

Keywords: State pedagogical institute, district and regional pedagogical groups, pedagogical research, teachers, education problems.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2021.24.02.134-159>

V turbulentnej atmosfére nástupu a postupnej mocenskej konsolidácie komunistického režimu prebiehalo budovanie a dotváranie štruktúry významnej pedagogickej ustanovizne s celoslovenskou pôsobnosťou – Štátneho pedagogického ústavu (ďalej ŠPÚ). Základná úloha tejto inštitúcie od jej zriadenia dňa 25. februára 1947 až do súčasnosti spočíva v úsilí o skvalitnenie teoretickej (a následne aj praktickej) úrovne slovenskej pedagogiky prostredníctvom realizácie spektra výskumných úloh.¹ Konkrétne môžeme hovoriť o prácach na výskume, zostavovaní a posudzovaní učebných osnov, učebníc, trojrozmerných učebných

¹ Dňa 25. februára 1947 Slovenská národná rada náplň činnosti ŠPÚ schválila výnosom č. 32/47. Pozri viac: FERLIKOVÁ, Klára (ed.): *Pamätnica pri príležitosti 60. výročia založenia Štátneho pedagogického ústavu*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2007, s. 30.

pomôcok alebo školských filmov v závislosti od požiadaviek, kladených na edukačný obsah jednotlivých vyučovacích stupňov.²

Nezanedbateľným aspektom pôsobenia Štátneho pedagogického ústavu v období po jeho založení sa stali tzv. pedagogické zbory, organizované na okresnej a od roku 1949 aj na krajskej úrovni. V zásade ich je možné definovať ako inštitúcie, ktoré pod gesciou ŠPÚ organizovali a uskutočňovali pedagogický výskum na poli jednotlivých okresov a prostredníctvom prednášok alebo akcií podobnej proveniencie pokračovali v aktívnom odbornom vzdelávaní svojich členov na poli vyučovacích predmetov, ktoré na školách konkrétne vyučovali. Výstižnú definíciu tohto fenoménu sformuloval vtedajší pracovník I. odboru ŠPÚ Ján Ededy na stránkach textu *Sústredenie pedagogickej práce v okresných pedagogických sboroch* nasledovne: „[...] *bádateľská práca Štátneho pedagogického ústavu, ako odborného fóra pre plánovanie v oblasti pedagogickej, nemôže sa obmedzovať len na prácu v samom ústave, ale musí byť budovaná na širokej skúsenosti pedagogických pracovníkov po školách – od materských až po vysoké – a ich skúsenosti overovať, spracúvať a usmerňovať. K tomuto cieľu založil si Štátny pedagogický ústav svoje pracovné orgány, okresné pedagogické zbory. V nich organizuje pedagogických pracovníkov a pedagogickú prácu po odborných pracovných komisiách. Okresné pedagogické zbory sú dôležitými výkonnými a súčasne aj iniciatívnymi orgánmi Štátneho pedagogického ústavu, ktorý zase v pomere k ním je ústredným, bádateľským, hodnotiacim a poradným telesom.*“³ Vzťah okresných pedagogických zborov (ďalej OPS; podľa súdobého pravopisu „Okresný pedagogický sbor“) k centrálnemu orgánu – ŠPÚ – presne vymedzil organizačný poriadok OPS na Slovensku. Už v podobe návrhu organizačný poriadok OPS definoval ako pracovné orgány ŠPÚ v Bratislave, pričom predsedovia jednotlivých pedagogických zborov zastupovali OPS smerom k ŠPÚ s povinnosťou riadiť sa v otázkach fungovania OPS pokynmi ústavu.⁴

Čo sa týka stavu spracovania problematiky OPS, v prvom rade sa chcem rozhodne zmieniť o zborníku, v ktorom sú publikované príspevky

² Základné úlohy novovzniknutej inštitúcie spočívali vo výskume organizácie školského systému, skúmaní učebníc, resp. učebných pomôcok, budovaní ústrednej pedagogickej knižnice a v kooperácii so zahraničnými pedagogickými výskumnými inštitúciami. Pozri viac: *Desať rokov Výskumného ústavu pedagogického v Bratislave*. In: *Jednotná škola*, roč. XII., č. 4, 1957, s. 386 – 387.

³ EDEDY, Ján: *Sústredenie pedagogickej práce v okresných pedagogických sboroch*. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 3.

⁴ *Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku*. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtrok 1949, s. 22.

zo seminára, konaného pri príležitosti 50. výročia založenia prvého dobrovoľného pedagogického zboru učiteľov na Slovensku v Prešove (28. a 29. október 1997).⁵ V rámci palety v zborníku publikovaných príspevkov je vzhľadom na nami riešenú tému najobsažnejším text Ivana Pavlova, nesúci názov *Návrh histórie idey ďalšieho vzdelávania učiteľov na Slovensku*. Fenomén pedagogických zborov autor sleduje v kontexte inštitucionalizovaných snáh o zvyšovanie vzdelanostnej úrovne slovenských učiteľov v období od druhej polovice štyridsiatych až do začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia. Na skutočnosť, že vznik OPS predstavoval začiatok prvej etapy vývoja postgraduálneho vzdelávania učiteľov, upozornil v 70. rokoch v štúdiu *Z histórie okresných pedagogických stredísk na Slovensku* vedecký pracovník Výskumného ústavu pedagogického (v rokoch 1987 – 1988 pôsobil ako riaditeľ tejto inštitúcie) Matej Beňo.⁶ Štúdiu predstavuje najkomplexnejšie spracovaný prehľad vzniku a fungovania okresných pedagogických zborov, keďže v texte nachádzame solídne a podrobne spracovaný obraz cieľov, organizačnej štruktúry, okolností vzniku a foriem činnosti OPS. Základné informácie sa nachádzajú aj v rámci hesla „Okresné pedagogické zbory“ na stránkach Pedagogickej encyklopédie Slovenska.⁷ Taktiež nemožno obísť pamätnicu, ktorá bola v roku 2007 vydaná pri príležitosti 60. výročia založenia Štátneho pedagogického ústavu. Obsahuje totiž fakty o okolnostiach založenia prvého OPS v Prešove (dňa 30. júna 1947) a presný zoznam OPS založených do konca roka 1947.⁸

Pedagogické zbory vo vzťahu k ŠPÚ existovali ako jeho externé súčasti.⁹ Čo sa týka typológie pedagogických zborov, v období chronologicky vymedzenom rokmi 1947 – 1950/1954 môžeme hovoriť o ich dvoch formách: okresných a krajských pedagogických zboroch. Z organizačného hľadiska pedagogické zbory patrili k školským inšpektorátom, zatiaľ čo v roku 1950 došlo k ich zaradeniu pod gesciu okresných národných výborov (ONV).¹⁰ Táto zmena predstavuje predel v ich fungovaní a uzatvára tým dobre sledovateľnú fázu formovania a „rozbehu“ OPS na

⁵ PAVLOV, Ivan (ed.): *50 rokov venovaných ďalšiemu vzdelávaniu slovenského učiteľstva : zborník príspevkov zo seminára z príležitosti 50. výročia založenia prvého dobrovoľného pedagogického zboru učiteľov na Slovensku v Prešove (28. a 29. október 1997)*. Prešov : Metodické centrum, 1998. 202 s.

⁶ BEŇO, Matej: *Z histórie okresných pedagogických stredísk na Slovensku*. In: *Jednotná škola*, roč. 30, č. 4, apríl 1978, s. 354.

⁷ Okresné pedagogické zbory. In: *Pedagogická encyklopédia Slovenska. 1 A – O*. Bratislava : VEDA, 1984, s. 661.

⁸ FERLIKOVÁ, K. (ed.): *Pamätnica pri príležitosti 60. výročia*, s. 34.

⁹ PAVLOV, Ivan: *Návrh histórie idey ďalšieho vzdelávania učiteľov na Slovensku*. In: PAVLOV, I. (ed.): *50 rokov venovaných ďalšiemu vzdelávaniu*, s. 60.

¹⁰ PAVLOV, I.: *Návrh histórie idey ďalšieho vzdelávania*, s. 61.

Slovensku. Matej Beňo priradenie OPS pod správu ONV taktiež označuje za medzník, začínajúci druhú etapu vývoja sústavy ďalšieho vzdelávania učiteľov, pričom túto druhú fázu označil vzhľadom na vývin OPS za jednoznačne úspešnú: „*Jednou z najcharakteristickejších črt tohto obdobia je rýchly kvantitatívny rozvoj OPS, ale aj rozvoj nových foriem práce.*“¹¹ Je taktiež dôležité venovať pozornosť skutočnosti, že v období od 4. decembra 1949 do 20. marca 1950 došlo k transformácii dvojstupňovej štruktúry OPS – ŠPÚ na trojstupňovú, pretože ŠPÚ založil podľa vzoru z Čiech a Moravy novú organizačnú jednotku – Krajský pedagogický zbor (ďalej KPS).¹² KPS smerom k OPS primárne fungoval v pozícii koordinačného a kontrolného orgánu.¹³

Uvedená heuristická základňa oboznamuje s kľúčovými faktami o fungovaní OPS a spektre nimi realizovaných činností. V ich kontexte ma podrobnejšie zaujíma najmä vzťah ŠPÚ a pedagogických zborov. Akými konkrétnymi spôsobmi ŠPÚ usmerňoval činnosť pedagógov na okresnej a krajskej úrovni? Prebiehala existujúca spolupráca bezproblémovo alebo, naopak, prekážali vyskytujúce sa problémy realizácii vytýčených cieľov a zámerov? Z chronologického hľadiska sa pri hľadaní odpovedí na uvedené otázky zameriam na už spomenuté úvodné obdobie rokov 1947 – 1950, keď dochádzalo k formovaniu organizačného, odborného a personálneho zázemia jednotlivých pedagogických zborov.

Hoci obdobie vymedzené rokmi 1947 – 1950 predstavuje relatívne krátky časový úsek, dostupné správy o fungovaní OPS dokumentujú éru „rozletu“ slovenských pedagógov, lebo mnohí z nich aktívne participovali na úsilí ŠPÚ o uskutočňovanie odborného výskumu vzdelávacieho systému a o zdokonaľovanie, resp. vydávanie nových učebníc, učebných

¹¹ BEŇO, M.: Z histórie okresných pedagogických stredísk na Slovensku, s. 360.

¹² Prvý KPS bol založený dňa 4. decembra 1949 v krajskom meste Banská Bystrica, nasledovali ďalšie krajské mestá: Prešov (17. január 1950), Žilina (15. február 1950), Košice (16. február 1950), Bratislava (18. marec 1950) a Nitra (20. marec 1950). Pozri viac: Založili sme krajské pedagogické sbory. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1950, s. 11.

¹³ „*Po polduhoročnej úspešnej činnosti okresných pedagogických sborov pristupujeme k ďalšej úlohe nášho pedagogického života, k zakladaniu krajských pedagogických sborov. Doterajšia prax s okresnými pedagogickými sbormi vyžaduje stále užšej spolupráce a vzájomnej pomoci susedných zborov. Túto prácu budú vykonávať krajské pedagogické sbory. Budú koordinovať činnosť okresných pedagogických sborov, pôsobiť ako ich poradňa v školskej praxi a starať sa o výmenu prednášateľov v kraji. Krajské pedagogické sbory budú tiež iniciatívnymi a kontrolnými orgánmi. Všetky OPS budú svoju prácu plánovať, organizovať a prehlbovať z iniciatívy KPS, a zasa KPS budú podávať iniciatívne návrhy za celý kraj ŠPÚ. KPS budú tiež kontrolovať hospodárenie a prácu v okresných pedagogických sboroch, aby sa konala v intenciách Štátneho pedagogického ústavu.*“ Zakladáme krajské pedagogické sbory. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrťrok 1949, s. 33.

osnov, plánov a pomôcok. V doteraz vydannej spisbe nachádzame historický obraz snáh odborných pracovníkov ŠPÚ zapojiť do procesu realizácie úloh ústavu pedagogickú verejnosť.¹⁴ Je však zaujímavé sledovať spektrum konkrétnych metód, ktoré ŠPÚ využíval na usmernenie činnosti jednotlivých pedagogických zborov so zámerom plánovať a náležite zjednocovať činnosť týchto jednotiek. Pri napĺňaní takto sformulovanej výskumnej úlohy som odpovede mohol hľadať v existujúcich zdrojoch písomnej proveniencie. Komunikácia ŠPÚ s členskou základňou pedagogických zborov je dostupná vďaka *Zvestiam Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave* (ďalej *Zvesti ŠPÚ*) – prílohy časopisu pre otázky pedagogickej teórie, psychológie a praxe *Jednotná škola*. *Zvesti ŠPÚ* vyšli v priebehu rokov 1948 – 1950 vo forme siedmich zošitov.¹⁵ Obsah týchto príloh pozostával z textov odborných pracovníkov ŠPÚ (Ján Ededy, Ľudovít Bakoš, Rudo Moric, Štefan Palúch a pod.), ktorí takýmto spôsobom učiteľov, združených v pedagogických zboroch, odborne usmerňovali pri riešení vytýčených výskumných úloh.¹⁶ Okrem toho boli na stránkach *Zvestí ŠPÚ* pravidelne uverejňované správy o činnosti jednotlivých pedagogických zborov a inštrukcie alebo zadania výskumných úloh s návodmi na ich praktické riešenie. Celkovo ide o bohatý prameň nielen v rovine konkrétnych pokynov zo strany ŠPÚ smerom k pedagogickým zborom¹⁷, ale prostredníctvom neho sa mnoho dozvedáme aj o výsledkoch iniciatívy členskej základne OPS (správy o besedách, konferenciách, mimoškolskej činnosti a pod.).¹⁸ Okrem *Zvestí ŠPÚ* je možné čerpať

¹⁴ „ŠPÚ publikoval výzvu na získanie externých spolupracovníkov z radov učiteľstva, ktorí sa mali spolupodieľať na tvorbe nových učebných osnov, učebníc, metodík vyučovacích predmetov. Z celého Slovenska sa prihlásilo viac ako 300 učiteľov, ktorí sa zúčastňovali tejto plodnej práce. Za pomoci OPZ (Okresných pedagogických zborov – pozn. M. G.), komisii i externých pracovníkov pracoval ústav najprv nad novými učebnými osnovami, koordinoval ich prácu.“ PAVLOV, I.: Náčrt histórie idey ďalšieho vzdelávania, s. 61.

¹⁵ Desať rokov Výskumného ústavu pedagogického v Bratislave, s. 391.

¹⁶ Týmto spôsobom boli učiteľia z OPS oboznamovaní s výskumnými okruhmi, pedagogickou teóriou potrebnou pre úspešné riešenie vytýčených úloh a pod. Pozri: EDEDY, Ján: Sústredenie pedagogickej práce v okresných pedagogických sboroch. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 2 – 15.; BAKOŠ, Ľudovít: Poznámky k technickej stránke vedeckej práce. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948.; MORIC, Rudolf: Úlohy filmových referentov pri OPS. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtrok 1949, s. 17 – 18.; PALÚCH, Štefan: Z výchovnej problematiky na odborných školách. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtrok 1950, s. 17 – 20.

¹⁷ Pozri rubriku „Zprávy“ a „Obežníky ŠPÚ“ vo *Zvestiach ŠPÚ*.

¹⁸ *Zvesti ŠPÚ* obsahovali rubriky „Zo života okresných pedagogických zborov“ a „Plánovanie po okresných pedagogických sboroch“, v rámci ktorých boli uverejňované aktuality z činnosti

z periodík *Jednotná škola* a *Učiteľské noviny*. Uspokojivá bilancia činnosti OPS a KPS v rokoch 1947 – 1950 je podľa mňa len ťažko predstaviteľná bez štúdia síce stručnej, ale o to obsažnejšej správy zaoberajúcej sa okresnými a krajskými pedagogickými zbormi, ktorá bola pripravená na 15. gremiálnu poradu PŠVU zo dňa 8. decembra 1950.¹⁹ Tento dvojstranový dokument obsahuje presné údaje o počte založených OPS, ich organizovaní, formách vyvíjanej činnosti a o raste počtu pedagogických zborov podľa konkrétnych školských rokov. Taktiež sa z neho dozvedáme zaujímavé fakty týkajúce sa už spomenutej reorganizácie OPS a KPS, datovanej k 9. novembru 1950.²⁰

Vzájomné fungovanie pedagogických zborov a ústredia prirodzene determinovala vnútorná štruktúra týchto orgánov a podmienky, resp. spôsob ich sformovania. Založenie OPS realizoval ŠPÚ s pomocou školských inšpektorov, ktorí organizovali nábor pedagogických pracovníkov. Proces etablovania OPS výstižne charakterizuje stať „Z činnosti OPS na Slovensku“ publikovaná vo *Zvestiach Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave* z I. polroka 1948. Nakoľko ide o zásadnú pasáž, dovoľm si ju doslovne citovať: „Činnosť OPS na Slovensku datuje sa od decembra 1947, keď ŠPÚ v Bratislave na oblastných konferenciách oboznámil škol. inšpektorov o zameraní práce ŠPÚ v Bratislave a dal podnet k zakladaniu OPS. Vyjmúc inšpektorátov, kde si založili OPS ešte na jar a z jesene 1947, bezprostredne po založení samého ŠPÚ v Bratislave, početnejšie zakladanie OPS začalo iba koncom roku 1947. Obyčajne to začínalo s prípravným výborom. Keď však inšpektori učiteľstvo oboznámili s cieľom OPS a ich organizačnými štatútmi, hneď svolávali plenárne schôdzky prihlásených spolupracovníkov – učiteľov a profesorov a z prihlásených školských pracovníkov konštituoval sa OPS, výkonný orgán ŠPÚ. Podľa počtu aktívnych spolupracovníkov vytýčili si OPS pracovné úlohy pre svoje odborné komisie, v ktorých je ťažisko práce OPS.“²¹ Uvedený citát okrem popisu okolností

jednotlivých OPS (počet konferencií, účasť na výskumoch – učebnice alebo osnovy, záväzky, riešené témy a pod.).

¹⁹ Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond Povereníctvo školstva, Kolégium povereníctva. 1950. Gremiálne porady, i. č. 435 – 447. Kr. č. 177. *Okresné a krajské pedagogické zbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950.*

²⁰ „Výnos o zriadení OPS a KPS bol uverejnený v *Sbierke obežníkov pre KNV* (Krajský národný výbor – pozn. M. G.) zo dňa 9. XI. 1950, č. 82. Podľa tohto výnosu prebieha reorganizácia OPS a KPS. I. odbor PŠVU vyžiada urýchlené podanie zprávy o priebehu reorganizácie OPS a KPS.“ SNA, fond Povereníctvo školstva, Kolégium povereníctva. 1950. Gremiálne porady, i. č. 435 – 447. Kr. č. 177. *Okresné a krajské pedagogické zbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950, s. 2.*

²¹ Z činnosti OPS na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 20 – 21.

formovania OPS poukazuje aj na organizačné formy zastrešujúce tých učiteľov, ktorí boli ochotní zapojiť sa do rozvíjania slovenskej pedagogiky pod taktovkou ŠPÚ. V prvom rade išlo o prípravné výbory, zatiaľ čo po definitívnom sformovaní jednotlivých OPS kľúčovú úlohu v ich fungovaní zastávali pedagogické okrsky a tzv. odborné komisie, resp. odborné pracovné komisie, ktoré podľa dostupných zdrojov predstavovali uholný kameň činnosti OPS.²² Do odborných komisií boli zaradovaní vynikajúci učitelia-jednotlivci, ktorí mali vo svojich okresoch pracovať na úlohách zodpovedajúcich ich odbornej špecializácii. Odborné komisie boli totiž diferencované podľa jednotlivých učebných predmetov, ktorým sa mali vo svojej činnosti venovať.²³ Okrem toho boli vo vertikálnom smere v závislosti od konkrétneho stupňa okresných škôl špecializované na odborné komisie pre školy I., II. a III. stupňa.²⁴

Pedagogické zbory boli taktiež diferencované na tzv. pedagogické okrsky.²⁵ Ich členovia sa najskôr schádzali v dvojmesačných intervaloch, od mája 1950 sa stretávanie okrskov zintenzívnilo na každý druhý týždeň.²⁶ Zatiaľ čo okrsky spočiatku fungovali, rovnako ako odborné komisie, podľa stupňa škôl, na konci školského roka 1949/1950 došlo k reorganizácii okrskov na tzv. úseky. Tie na rozdiel od pôvodných okrskov, v súlade s teritoriálnym princípom, v rámci jedného úseku „*sústredovali školy všetkých stupňov okolo školy strednej /školy materskej, národnej a strednej/*“.²⁷

²² „Podľa počtu aktívnych spolupracovníkov vytýčili si OPS pracovné úlohy pre svoje odborné komisie, v ktorých je ťažisko práce OPS.“ Z činnosti OPS na Slovensku, s. 21. „Ťažisko práce v OPS bolo sústredené do odborných pracovných komisií.“ SNA, fond Povereníctvo školstva, Kolégium povereníctva. 1950. Gremiálne porady, i. č. 435 – 447. Kr. č. 177. *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

²³ PAVLŮV, I.: *Náčrt histórie idey ďalšieho vzdelávania*, s. 60.

²⁴ Napríklad v Rimavskej Sobotě boli po založení OPS ustanovené jednotlivé odborné komisie podľa stupňov škôl v okrese: pre detské opatrovne, ľudové a meštianske školy a pre gymnáziá. Pozri viac: Z činnosti OPS na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948, s. 17.; ŠPÚ odborným komisiám stanovil úlohy týkajúce sa výskumu nových učebných osnov, učebníc a učebných pomôcok jednotlivých vyučovacích predmetov na školách I., II. a III. stupňa; EDEDY, Ján: Odborné pracovné komisie pedagogických sborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1950, s. 1.

²⁵ SNA, fond Povereníctvo školstva, Kolégium povereníctva. 1950. Gremiálne porady, i. č. 435 – 447. Kr. č. 177. *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

²⁶ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

²⁷ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

Na základe správy o stave okresných a krajských pedagogických zborov pre 15. gremiálnu poradu Povereníctvo školstva, vied a umení zo dňa 8. decembra 1950 môžem konštatovať, že v rámci okrskov/úsekov prebiehalo vzdelávanie učiteľov, zatiaľ čo odborné komisie združovali len „4 – 8 najlepších teoretikov a praktikov v okrese, zameraných na určitú problematiku“.²⁸ Okrsky/úseky teda predstavovali vzdelávací a odborné komisie vedecko-výskumný organizačný komponent pedagogických zborov. Fungovanie OPS malo na starosti predsedníctvo na čele s predsedom a výbor OPS,²⁹ príslušníci členských základní pedagogických zborov sa zhromažďovali na plenárnych schôdzach.³⁰ Z úsekových schôdzíporád a odborných učiteľských konferencií boli vyhotovované stručné zápisnice informujúce o ich programe, riešených problémoch a otázkach nasmerovaných na ŠPÚ.³¹ Súhrnnú správu o činnosti OPS do ústredia zasielali v štvrtročných intervaloch, v prípade významných akcií bolo potrebné ŠPÚ informovať správou ihneď.³² KPS na ŠPÚ oznamovali „každú úpravu, ktorú posielajú okresným pedagogickým sborom“, zasielali odpisy zápisníc zo všetkých výborových schôdzí a na ŠPÚ z KPS taktiež putovali „polročné správy o vlastnej činnosti a skúsenostiach“.³³

K novembru 1950, keď prebehla reorganizácia pedagogických zborov – ide o medzník, ktorým moje úvahy ohľadom pedagogických zborov končia – bolo založených 81 OPS.³⁴ Sedemdesiatdeväť percent z tohto počtu, čiže 64 OPS, vzniklo do konca roka 1948.³⁵ Zatiaľ čo prvý OPS na

²⁸ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

²⁹ Výbor OPS pozostával z členov predsedníctva OPS, zástupcov škôl I., II. a III. stupňa a škôl, ktoré boli v obvode školského inšpektorátu, predsedov odborných komisií (resp. odborných referentov), predsedov okrskov a okresných školských inšpektorov a riaditeľov škôl III. stupňa (pokiaľ neboli do predsedníctva alebo do výboru OPS zvolení). Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku. Paragraf č. 12. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtrok 1949, s. 23.

³⁰ Matej Beňo ako komponenty organizačnej štruktúry OPS uviedol plenárne schôdze, predsedníctvo, výbor, plenárne schôdze okrsku a odborné komisie. BEŇO, Matej: *Z histórie okresných pedagogických stredísk na Slovensku*, s. 358.

³¹ EDEDY, Ján: *Pracovný styk Štátneho pedagogického ústavu s KPS a OPS*. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtrok 1950, s. 21 – 22.

³² Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku. Diel II. Úlohy a prostriedky. Paragraf 5. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtrok 1949, s. 21.

³³ EDEDY, J.: *Pracovný styk Štátneho pedagogického ústavu s KPS a OPS*, s. 24.

³⁴ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

³⁵ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

Slovensku bol založený dňa 13. októbra 1947 v Prešove³⁶, v prvom polroku 1948 už boli OPS založené v sídle 33 okresných inšpektorátov (v šiestich prípadoch existovali len prípravné výbory).³⁷ Na margo konca roka 1949 môžeme hovoriť už o počte 75 OPS.³⁸

Je vhodné podotknúť, že začlenenie pedagogických pracovníkov do pedagogických zborov bolo oficiálne deklarované v rovine dobrovoľnosti.³⁹ Pohľad na návrh organizačného poriadku OPS na Slovensku, uverejnený na stránkach *Zvestí ŠPÚ* z druhého štvrt'roka 1949, nám však ukazuje, že ŠPÚ výborom OPS na schválenie navrhol zásadnú zmenu v 2. bode druhého paragrafu – členmi OPS sa mali stať všetci tí profesori a učitelia z toho-ktorého okresu, ktorí boli členmi Zväzu zamestnancov školstva a osvetu. Zmyslom takejto zmeny malo byť zväčšenie členskej základne OPS, čo malo teoreticky rozložiť plnenie úloh, vytýčených zo strany ŠPÚ, na viac osôb.⁴⁰ Organizátori pedagogických zborov však mohli každopádne počítať s rozhodne nezanedbateľnou mierou nadšenia mnohých pedagógov

³⁶ Kľúčový zástoj na založení prvého okresného pedagogického zboru mal pracovník ŠPÚ František Karšai. Pozri viac: RIČALKÁ, Michal: Doc. PhDr. František Karšai, CSc., zakladateľ Okresného pedagogického zboru v Prešove. In: PAVLOV, I. (ed.): *50 rokov venovaných ďalšiemu vzdelávaniu*, s. 78.

³⁷ V prvom polroku 1948 boli OPS založené v nasledovných školských inšpektorátov: 1. Bánovce nad Bebravou, 2. Banská Štiavnica, 3. Bardejov, 4. Bratislava I. (mala len prípravný výbor), 5. Bratislava II. (mala len prípravný výbor), 6. Bratislava III., 7. Brezno nad Hronom, 8. Čadca, 9. Kežmarok, 10. Komárno, 11. Košice II., 12. Kráľovský Chlmec (mal len prípravný výbor), 13. Kremnica, 14. Krupina, 15. Levice, 16. Liptovský Svätý Mikuláš (mal len prípravný výbor), 17. Lučenec, 18. Modrý Kameň, 19. Nitra, 20. Nové Mesto nad Váhom, 21. Nové Zámky I., 22. Nové Zámky II. (mal len prípravný výbor), 23. Revúca (mal len prípravný výbor), 24. Rimavská Sobota, 25. Rožňava, 26. Ružomberok, 27. Spišská Nová Ves, 28. Trnava, 29. Turčiansky Svätý Martin, 30. Veľká Bytča, 31. Žilina, 32. Medzilaborce, 33. Stropkov. Z činnosti OPS na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 21.

³⁸ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúceho sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

³⁹ „Členstvo v OPS je dobrovoľné a bezplatné a právny poriadok je predpísaný v Organizačnom poriadku.“ EDEDY, Ján: O spolupráci Štátneho pedagogického ústavu a okresných pedagogických zborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrt'rok 1949, s. 8.

⁴⁰ „Štátny pedagogický ústav v Bratislave predkladá svojim okresným pedagogickým sborom prepracovaný návrh na organizačný poriadok sborov, aby výbory okresných pedagogických zborov tento návrh prešľudovali a svoje posudky nám najneskôr do konca júna 1949 poslali na Ústav. [...] Dôležitá je zmena u § 2 bod 2, v smysle ktorej členmi okresných pedagogických zborov stávajú sa všetci učitelia-profesori v okrese, ktorí sú členmi SZČO (ido o Zväz zamestnancov školstva a osvetu – pozn. M. G.). Týmto sa značne zväčší počet členstva v sboroch, práca na úlohách okresných pedagogických zborov prenesie sa na viacerých a vytvorí sa možnosť lepšie organizovať odborné pracovné komisie.“ Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku. Paragraf 2; článok 2. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrt'rok 1949, s. 20.

pre myšlienku participácie na rozvoji výskumu školstva nielen v celoštátnom, ale aj v regionálnom kontexte. Matej Beňo aj Ivan Pavlov sa na základe dobových prameňov zhodujú v konštatovaní, že OPS do určitej miery vznikli spontánne na základe autentickej iniciatívy učiteľ'ov.⁴¹ Podľa Ivana Pavlova vznik OPS „bol výsledkom aktívnej a obetavej práce mnohých nadšencov myšlienky učiteľ'skej svojpomoci. Je potrebné zdôrazniť, že nešlo len o administratívne, centralisticko-direktívne rozhodnutie, o čom svedčí postupné utváranie OPZ v jednotlivých okresoch v priebehu dvoch rokov. Vo všetkých okresoch prípravné výbory zvolávali plenárne zasadnutia učiteľ'ov, školských pracovníkov a konštituovala sa sieť OPZ. V niektorých okresoch sa vytvorenie dobrovoľného pedagogického zboru uskutočnilo už skôr a vzišlo z iniciatívy samých učiteľ'ov a školských pracovníkov.“⁴² Ako praktický príklad Ivan Pavlov uvádza vznik prvého slovenského OPS: „V Prešove bol prípravný výbor na založenie OPZ vytvorený 8. 7. 1947 za aktívnej účasti Františka Karšai. Dňa 13. 10. 1947 sa uskutočnila plenárna schôdza 300 učiteľ'ov, ktoré založili prvý OPZ na Slovensku.“⁴³ Zakladateľ prešovského OPS doc. PhDr. František Karšai, budúci popredný koleniológ, ako pracovník ŠPÚ „v teréne“ v priebehu rokov 1947 – 1949 založil OPS aj vo Svidníku a v Giraltovciach.⁴⁴ Podľa referátu o okresných a krajských pedagogických zboroch: „Štátny pedagogický ústav začal zakladať pedagogické sbory koncom roka 1947. Zakladanie sa po okresoch vykonávalo z vlastnej iniciatívy učiteľ'ov.“⁴⁵ Pokiaľ vezmeme do úvahy uvedené fakty, je podľa mňa možné dôjsť k nasledovnému záveru: myšlienku pedagogických zborov pracovníci ŠPÚ do reality previedli prostredníctvom inšpektorov (OPS boli zriaďované v sídlach školských inšpektorátov⁴⁶), ktorí zorganizovali prihlásených učiteľ'ov a školských pracovníkov do OPS. Prípravné výbory a následne sformované OPS sa však rozhodne aspoň v začiatkovej fáze existencie pedagogických zborov tešili určitému nadšeniu časti slovenských pedagógov. ŠPÚ pre nich vytvoril inštitucionálnu základňu umožňujúcu, prinajmenšom na papieri, cieľavedomé vzdelávanie – zlepšovanie kvalifikácie pedagógov a ich zapojenie do projektu plánovitého rozvoja slovenského školstva vrátane účasti na vedeckom výskume problematiky vyučovacieho procesu.

⁴¹ BEŇO, Matej: Z histórie okresných pedagogických stredísk na Slovensku, s. 358; PAVLOV, I.: Náčrt histórie idey ďalšieho vzdelávania, s. 60.

⁴² PAVLOV, I.: Náčrt histórie idey ďalšieho vzdelávania, s. 60.

⁴³ PAVLOV, I.: Náčrt histórie idey ďalšieho vzdelávania, s. 60.

⁴⁴ RÍČALKA, M.: Doc. PhDr. František Karšai, CSc., s. 78.

⁴⁵ SNA, *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálú týkajúcejmu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

⁴⁶ Zprávy: Predškolská výchova v okresných pedagogických zboroch. In: *Jednotná škola*, roč. III., č. 5, 1947 – 1948, s. 227.

Asistencia pedagogickým zborom pri ich výskumných aktivitách však zo strany učiteľov zásade dobrovoľnosti nepodliehala, o čom nás informuje obežník č. j. 912/49 od referenta ŠPÚ dr. Štefana Palúcha (v zastúpení riaditeľa Gustáva Pavloviča), ktorý bol uverejnený v *Zvestiach ŠPÚ* z druhého štvrťroka 1949. Školskí inšpektori a členovia predsedníctiev OPS boli na základe ustanovení výnosu Povereníctva školstva, vied a umení č. 5482-prez. zo dňa 12. augusta 1948, výnosu č. 5506-prez. zo dňa 16. augusta 1948 a výnosu č. 5346-prez. zo dňa 31. augusta 1948 upozornení, že zbieranie skúseností s novozavedenými učebnými programami, plánmi a osnovami pre materské, národné a stredné školy predstavovalo povinnosť pre všetkých učiteľov pôsobiacich na uvedených stupňoch školskej sústavy.⁴⁷ Inšpektorov tak ŠPÚ činil pred PŠVU zodpovednými za dodanie elaborátov, obsahujúcich učiteľmi spísané poznatky a skúsenosti, predsedníctvam pedagogických zborov – OPS mali zozbieraný a svojimi odbornými pracovnými komisiami roztriedený výskumný materiál zaslať na ďalšie spracovanie na ŠPÚ do Bratislavy.⁴⁸ Skúsenosti pedagógov s novými učebnými osnovami boli analyzované na mesačných konferenciách učiteľských zborov, čo mali školskí inšpektori dôsledne kontrolovať: „*Výskum nových učebných plánov a programov je kolektívna pedagogická práca, na ktorej má byť zúčastnený každý náš učiteľ. Od svedomitosti a úsilia nášho učiteľstva na tejto práci bude závisieť kvalitatívna a kvantitatívna stránka definitívnej úpravy pracovného programu, učebných plánov a osnov. Preto školských inšpektorov a predsedníctvo okresných pedagogických sborov činíme zodpovednými pred Povereníctvom školstva, vied a umení za prevádzanie žiadaného výskumu po našich školách!*“⁴⁹ Povinnosťou každého pedagogického pracovníka bolo v tejto súvislosti participovať na prípravnom aj následnom výskume novokoncipovaných a novozavedených učebných plánov.⁵⁰

⁴⁷ Skúsenosti s novým učebným programom, učebnými plánmi a osnovami pre I. a II. školský stupeň mali učitelia zaznamenávať a spracovávať na základe pokynov uverejnených vo *Zvestiach ŠPÚ* na I. štvrťrok 1949 (str. č. 9). Obežník ŠPÚ č. j. 912/49. Prieskum nových učebných osnov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, s. 25.

⁴⁸ Obežník ŠPÚ č. j. 912/49. Prieskum nových učebných osnov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, s. 25.

⁴⁹ Obežník ŠPÚ č. j. 912/49, s. 25.

⁵⁰ ŠPÚ sa hneď v „rannom“ období svojej existencie zamerl na prepracovanie náplne škôl všetkých stupňov, čo v praxi znamenalo najmä transformáciu učebných programov, plánov a osnov. Podľa riaditeľa ŠPÚ G. Pavloviča: „*V tomto zmysle sme sa usilovali vypracovať spoločne s najširším okruhom dostupných odborníkov z jednotlivých predmetov zo škôl i školských úradov, ako aj za najužšej spolupráce s pražským Výskumným ústavom pedagogických pracovných program pre materské školy, učebné plány a osnovy pre gymnáziá, ktoré sa rozosielaajú na školy, aby sa podľa nich začalo vyučovať vo všetkých triedach už tohto roku.*“

Vzťah medzi centrom – ŠPÚ v Bratislave a sieťou okresných a od rokov 1949/1950 aj krajských pedagogických zborov stál na princípe vzájomnej spolupráce, v rámci ktorej ŠPÚ prirodzene plnil funkciu záväzného usmerňovateľa. ŠPÚ mal predstavovať „stredisko, do ktorého sa budú zbíhať tie vzácne skúsenosti a zdarilé originálne myšlienky, ktoré v poctivej a často namáhavej školskej práci našich učiteľov a profesorov vzkrsnú, aby potom ŠPÚ spoločne prepracované obohatili našu pedagogickú vedu“.⁵¹ Podľa návrhu organizačného poriadku OPS realizovali úlohy vytýčené ŠPÚ a súčasne mali právo smerom k ŠPÚ predkladať iniciatívne návrhy na odborné posúdenie a spracovanie školských otázok.⁵² Krajské pedagogické zbory, existujúce v sídlach krajských národných výborov (Bratislava, Nitra, Banská Bystrica, Prešov, Košice, Žilina), fungovali ako koordinačné jednotky, ktoré usmerňovali OPS vo výskumnej aj organizačnej rovine, kontrolovali ich hospodárenie, a zároveň mali smerom k ŠPÚ „podávať iniciatívne návrhy za celý kraj Štátnemu pedagogickému ústavu“.⁵³ OPS aj KPS pred ŠPÚ zastupoval predseda, ktorý centru taktiež predkladal správu o činnosti svojho pedagogického zboru.⁵⁴ V záujme zvýšenia kvality vzájomnej spolupráce troch predmetných organizačných telies – ŠPÚ, KPS a OPS – bola pri ŠPÚ zriadená komisia (poradný zbor) pre pedagogické zbory, ktorá mala za úlohu spoločne s ŠPÚ „prejednávať a pripravovať pracovnú problematiku pedagogických zborov“.⁵⁵

Čo sa týka ekonomického fungovania pedagogických zborov, ich finančné náklady na prevádzku a vedeckú činnosť boli zo strany ŠPÚ dotované režijným preddavkom z úveru od Povereníctva školstva, vedy

PAVLOVIČ, Gustáv: Štátny pedagogický ústav a úsilie o novú školu. In: PAVLOVIČ, Gustáv (ed.): *K histórii československej socialistickej školy*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1977, s. 66.

⁵¹ EDEDY, Ján: O spolupráci Štátneho pedagogického ústavu a okresných pedagogických zborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1949, s. 6.

⁵² „OPS podľa paragrafu 27 štatútu Ústavu majú úlohu v dohode so Štátnym pedagogickým ústavom (ŠPÚ) a školskými úradmi: [...] „h) pracovať na úlohách, ktoré im ŠPÚ zverí; ch) predkladať ŠPÚ iniciatívne návrhy na odborné posúdenie alebo spracovanie.“ Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku. Diel II. Úlohy a prostriedky. Paragraf 4. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, s. 21.

⁵³ Zakladáme krajské pedagogické zbory. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrťrok 1949, s. 33.

⁵⁴ Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku. Paragraf 11, str. 22.; Návrh na organizačný poriadok krajských pedagogických zborov. Paragraf 11, s. 37.

⁵⁵ Založili sme krajské pedagogické zbory. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1950, s. 12.

a umenia.⁵⁶ Podmienku čerpania dotácie predstavovalo zaslanie vyčíslených požiadaviek – rozpočtu k 1. júlu daného roka.⁵⁷ Na poli hospodárenia s pridelenými finančnými prostriedkami došlo k určitým problémom, keďže niektoré OPS nedbali na riadnu účtovnú evidenciu a dodržiavanie stanovených pravidiel.⁵⁸ Zásadným problémom, ktorému OPS museli po svojom založení čeliť, bola nedostatočná výška poskytnutej dotácie. Pedagogickým zborom bolo preto odporúčané hľadať možnosti doplnkového financovania od orgánov štátnej správy (MNV, ONV), resp. využiť šancu získať prípadný príjem z organizovania odborných akcií.⁵⁹

1. Stanovovanie úloh pre pedagogické zbory v kontexte vzájomnej komunikácie ŠPÚ a pedagogických zborov

Činnosť členov pedagogických zborov bola na rok dopredu precízne plánovaná⁶⁰, čo bolo v praktickej rovine možné aj vďaka intenzívnej komunikácii OPS a KPS s ŠPÚ. Ako som sa už v predchádzajúcom texte o tom zmienil, v prvých rokoch fungovania pedagogických zborov ŠPÚ s učiteľskou verejnosťou združenou v OPS a KPS oficiálne komunikoval prostredníctvom *Zvestí Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave* – prílohy odborného pedagogického periodika *Jednotná škola*. Zbory museli centrum oboznamovať so všetkými vykonávanými činnosťami, súčasne ale *Zvesti ŠPÚ* v článku *Štátny pedagogický ústav a okresné pedagogické sbory*

⁵⁶ Návod na hospodárenie krajských a okresných pedagogických zborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1950, s. 27.

⁵⁷ Obežník ŠPÚ. Č. j. 2876/49. Koncoročná správa. Vyčíslenie materiálnych potrieb. Všetkým okresným pedagogickým zborom a školským inšpektorátom na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrťrok 1949, s. 45.

⁵⁸ „Z výročných vyúčtování sme zistili, že niektoré okresné pedagogické sbory nesprávne hradia členom OPS cestovné výlohy z finančných prostriedkov, poskytovaných Štátnym pedagogickým ústavom v Bratislave na režijné ciele OPS. Vydávame preto k tejto veci podrobné pokyny a žiadame, aby sa ich okresné pedagogické sbory pridržiavali, lebo príslušní funkcionári sú hmotne zodpovední za správne použitie štátom dotovaných peňazí.“ Obežníky ŠPÚ: č. j. 1814/49. Pokyny o hradení cestovných výloh členov OPS. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrťrok 1949, s. 44.

⁵⁹ Obežníky ŠPÚ. Č. j. 912/49. Dotácia okresných pedagogických zborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, s. 24 – 25.

⁶⁰ Príkladom je príprava učiteľských stretnutí: „Podľa smerníc Štátneho pedagogického ústavu práca na spomenutých konferenciách je po okresných pedagogických sboroch dopredu precizovaná. Učiteľstvo je okresným pedagogickým zborom na celý rok dopredu informované kto, o čom, kedy, kde a na akej pedagogickej konferencii bude prednášať a na akej pedagogickej práci bude pracovať.“ Plánovanie po okresných pedagogických sboroch. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1949, s. 13.

deklarovali samostatnosť a iniciatívu jednotlivých pedagogických zborov.⁶¹ Tento článok považujem ohľadom vymedzenia vzťahov ŠPÚ a pedagogických zborov za zásadný, lebo veľmi presne špecifikuje právomoci OPS a plánovaco-riadiacu pozíciu ŠPÚ v rámci realizácie vedecko-výskumnej činnosti: „*Spolupráca OPS so Štátnym pedagogickým ústavom je vzájomná. Výskumy, ktoré OPS budú vykonávať v dohode so Štátnym pedagogickým ústavom, vopred sa dôkladne pripravia. Špecifikovať činnosť OPS tu nemožno, lebo vývoj donáša vždy novšie a novšie problémy. Aby nevznikli nedorozumenia, treba pripomenúť, že OPS budú mať dost samostatnosti, aby mohli riešiť z vlastnej iniciatívy otázky rázu pedagogického i didaktického. Štátny pedagogický ústav akiste uvíta iniciatívu OPS, ako i ich účasť na plánovaní a organizovaní pedagogickej práce. Môžu uplatňovať svoje názory, myšlienky plne a nik im v tom nebude prekážať. Pravda, že OPS budú riešiť všetky problémy miestneho významu v dohode so Štátnym pedagogickým ústavom v Bratislave, lebo ústav musí mať prehľad o všetkých vykonávaných prácach a bude mať svojich odborníkov pre jednotlivé problémy. Všetku túto prácu ústav usmerní a porovná, aby tá istá vec nerobila sa zbytočne viackrát. Práve v Štátnom pedagogickom ústave musí nájsť učiteľstvo oporu so stránky pedagogickej.*“⁶² Okrem úloh stanovených za strany ŠPÚ teda mohli členovia OPS sami iniciovať výskum konkrétnych otázok, vyplývajúcich zo školskej praxe. Referent ŠPÚ Ján Edegy vo svojom príspevku *O spolupráci Štátneho pedagogického ústavu a okresných pedagogických sborov*, publikovanom v *Zvestiach ŠPÚ* z I. štvrtroka 1949, načrtol základný postup spolupráce ŠPÚ a OPS v prípade iniciatívy zdola – z pedagogických zborov. Pokiaľ iniciatíva k výskumu vzišla z OPS, ŠPÚ mal výskum metodicky pripraviť. Úlohou OPS mala byť následná realizácia výskumu. Materiál, ktorý vo výskumnom procese vznikol, pracovníci ŠPÚ zhodnotili a spracovali do podoby ucelenej teórie.⁶³ Členovia OPS mohli svoje výskumné aktivity nasmerovať na problémy, vyskytujúce sa v oblasti ich pôsobenia resp. na výskumné otázky, rozvíjanie ktorých považovali za potrebné. Napríklad pedagógovia združení v prešovskom OPS (prvom založenom OPS na Slovensku), fungujúcom pod vedením významného pedagóga Františka Karšaia, si za pracovnú náplň svojej činnosti vytýčili aplikáciu experimentálnych metód, použiteľných pri testovaní schopností žiakov (psychotechnický výskum inteligencie, didaktické testy).⁶⁴

⁶¹ Zprávy: Štátny pedagogický ústav a okresné pedagogické zbory. In: *Jednotná škola*, roč. 3, 1947 – 1948, č. 1, s. 81.

⁶² Zprávy: Štátny pedagogický ústav a okresné pedagogické zbory, s. 81.

⁶³ EDEGY, J.: O spolupráci Štátneho pedagogického ústavu a okresných pedagogických zborov, s. 7.

⁶⁴ Zprávy. Prvý okresný pedagogický sbor na Slovensku. In: *Jednotná škola*, roč. III., č. 1, 1947 – 1948, s. 31 – 32.

Prvý krok v procese konkrétnej, reálnej spolupráce ŠPÚ s pedagógmi na vedecko-výskumných úlohách predstavovali verejne publikované výzvy na zapojenie učiteľstva do činnosti ústavu. V tomto smere si môžeme všimnúť *Zvesti ŠPÚ* z I. polroka 1948, ktoré čitateľov oboznamovali s výzvou na získanie externých spolupracovníkov, ochotných podieľať sa na riešení širokého spektra výskumných problémov. Členovia OPS mali na ŠPÚ oznámiť mená a miesta pôsobenia potencionálnych ochotných spolupracovníkov, ktorí boli z odborného hľadiska schopní zapojiť sa do práce na niektorom zo série uvedených šestnástich tematických okruhov. Malo ísť o odborníkov na nasledovné problémy, týkajúce sa pedagogickej teórie a praxe: predškolská výchova, didaktika výučby elementárneho čítania a písania, didaktika predmetov vyučovaných na národných a stredných školách (čítanie, pravopis, sloh, ruský jazyk, vlastiveda, dejepis, zemepis), didaktické problémy málotriednych škôl, vzorové školy, výchova hendikepovanej mládeže, učebnice (tvorba a recenzovanie), pomocné knihy, detská literatúra, bábkové divadlo a divadlo pre mládež, učebné pomôcky (tvorcovia tzv. vzorových kabinetov), otázky školského filmu, umelecká tvorba žiakov a študujúcej mládeže, sociálne problémy, stavby školských budov a zveľaďovanie resp. skrášľovanie ich okolia, tvorba metodík, pedagogická literatúra a školské dokumenty.⁶⁵ Výzva taktiež apelovala na zbieranie historických aj súčasných kníh pedagogickej proveniencie (najmä z oblasti Slovenska), kroník škôl, zápisníc a výročných správ; nakoľko „na základe tohto materiálu, doteraz neznámeho, bude možné doplniť obraz vývinu školstva na Slovensku a doplniť dejiny pedagogiky.“⁶⁶ Priorita jednotlivých položiek z uvedeného zoznamu výskumných zámerov nebola konštantná. V priebehu roka 1949 boli zo strany ŠPÚ ako najnaliehavejšie plánované nasledovné úlohy: systematizácia skúseností získaných z pedagogickej praxe, zostavenie učebných osnov pre všetky stupne škôl, príprava mineralogických a petrografických pomôcok zo slovenských geologických nálezísk, budovanie pedagogickej knižnice a čítarne, štúdium didaktických a metodických problémov (predovšetkým vo vyučovaní prírodopisu), schválenie najnutnejších príručiek a pomôcok pre predškolskú výchovu, zriadenie vzorových kabinetov v sídlach OPS a práca na učebniciach pre národné školy, stredné školy a pre gymnáziá.⁶⁷ Sumarizácia uvedených tematických okruhov ma vedie ku konštatovaniu, že *Výzvou Okresným*

⁶⁵ Výzva Okresným pedagogickým sborom na získanie externých spolupracovníkov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 22 – 23.

⁶⁶ Výzva Okresným pedagogickým sborom na získanie externých spolupracovníkov, s. 23.

⁶⁷ EDEDY, J.: O spolupráci Štátneho pedagogického ústavu a okresných pedagogických zborov, s. 6 – 7.

pedagogickým sborom na získanie externých spolupracovníkov ŠPÚ deklaroval záujem získať spolupracovníkov pre každý vyučovací predmet. Pri pohľade na súpis vedecko-výskumných úloh, ktoré boli pre ŠPÚ relevantné v oblasti vedeckého výskumu⁶⁸, ešte viac vynikne náročnosť poslania tejto inštitúcie – vedecky skúmať slovenskú pedagogiku a na základe výskumných výsledkov navrhovať ciele výchovnej a vzdelávacej činnosti, vrátane účasti na zlepšovaní výchovnej praxe (štúdium a navrhovanie učebných plánov, osnov a podobne).⁶⁹ Rozsah stanovených zámerov a výskumných problémov s dosahom na celé územie Slovenska⁷⁰ a pre každý vyučovací predmet logicky nebol zvládnuteľný pre niekoľko desiatok vedeckých pracovníkov ŠPÚ bez podpory rozsiahlej a funkčnej siete ochotných a spolupracujúcich pedagógov, pôsobiacich vo vyučovacej praxi.

2. Odborné komisie

Základný komponent, ktorý v štruktúre jednotlivých pedagogických zborov usmerňoval vedecko-výskumnú prácu, predstavovali tzv. odborné komisie. Podľa Návrhu na organizačný poriadok OPS na Slovensku mali v rámci odborných komisií pracovať „*na otázkach pedagogických a didaktických členovia OPS všetkých stupňov a druhov škôl v okrese*“.⁷¹ Ako upozorňuje Ivan Pavlov, odborné komisie, zastrešujúce skúsených pedagógov, sa utvárali pre skupiny učebných predmetov, pre jednotlivé učebné predmety, pre tvorbu učebných osnov a pre riešenie „*aktuálnej problematiky regiónu, stupňa, druhu školy*“.⁷² V závislosti od portfólia riešených problémov už spomínaná správa o okresných a krajských pedagogických zboroch diferencovala sedem typov odborných komisií: pre jednotlivé vyučovacie predmety, pre učebnice jednotlivých vyučovacích predmetov, pre výskum učebných pomôcok, pre doučovacie skupiny a

⁶⁸ Výzva Okresným pedagogickým sborom na získanie externých spolupracovníkov, s. 22.

⁶⁹ Pozri viac: PIVOVARNÍK, Ján: Zriaďuje sa Štátny pedagogický ústav v Bratislave. In: *Jednotná škola*, roč. II., s. 220 – 222.; Desiat rokov Výskumného ústavu pedagogického v Bratislave, s. 386 – 387. Porovnaj s: Výnos Povereníctva školstva, vied a umení zo dňa 24. januára 1949, č. 426-prez.leg., ktorým sa vydáva Organizačný poriadok Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Číslo 42. In: *Školské zvesti. Publikáčny orgán Povereníctva školstva, vied a umení*, roč. V., 28. február 1949, sošit č. 4. Časť I. Úlohy odbornej činnosti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave, s. 134 – 135.

⁷⁰ „*Činnosť ŠPÚ mala zahrnúť celé Okresné pedagogické územie Slovenska a mala zachytiť všetky zbory, pracovníkov na všetkých stupňoch škôl, vedecké inštitúcie, zaoberajúce sa otázkami pedagogiky a jej pomocnými vedami.*“ PŠENÁK, Jozef: Úloha Štátneho pedagogického ústavu vo zvyšovaní úrovne pedagogického myslenia. In: FERLIKOVÁ, K. (ed.): *Pamätnica pri príležitosti 60. výročia*, s. 13.

⁷¹ Návrh na organizačný poriadok okresných pedagogických zborov (OPS) na Slovensku. Paragraf 15; článok 1, s. 23.

⁷² PAVLOV, I.: Náčrt histórie idey ďalšieho vzdelávania učiteľov na Slovensku, s. 60.

záujmové krúžky, pre spoluprácu školy a rodiny, pre súťaženie na školách a pre priekopnícke hnutie.⁷³ ŠPÚ riadil odborné komisie v niekoľkých fázach: ich založenie, pridelovanie úloh a prijímanie výsledkov činnosti odborných komisií vrátane reagovania na iniciatívne návrhy zdola od komisií. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsím uvedené aspekty priblížiť podrobnejšie.

Čo sa týka zakladania odborných komisií, ich sformovanie, podobne ako v prípade zakladania pedagogických zborov, priamo súviselo s činnosťou samotného OPS a súčasne bolo výsledkom záujmu združených pedagógov. Zo správ z činnosti OPS sa totiž dozvedáme o konkrétnych komisiách pre rôzne učebné predmety, ktoré si pedagógovia založili na pôde jednotlivých OPS.⁷⁴ Učebnicové komisie pre všetky stupne škôl a väčšinu vyučovacích predmetov boli v prvej polovici roka 1948 založené na základe prihlášok učiteľov z celého Slovenska, ktorí boli ochotní mať účasť na tvorbe nových, prípadne na prepracovávaní už existujúcich učebníc.⁷⁵ Výzva k organizovaniu učebnicových komisií (*Zvesti ŠPÚ*, 1. polrok 1948) sa opiera o veľmi zaujímavé zdôvodnenie zostavovania odborných komisií, spočívajúce v prísloví „*Koľko hláv, toľko rozumov*“. ŠPÚ totiž deklaroval snahu využívať kolektívny potenciál skúsených odborníkov, ktorý v prípade odborných komisií prirodzene vstupoval do hry.⁷⁶

Konkrétna výskumná orientácia odborných komisií primárne vychádzala z priorít ŠPÚ: „*Komisiám pridelujú pracovné problémy jednotlivé referáty Štátneho pedagogického ústavu a komisie organizujú štúdium*

⁷³ SNA, fond Povereníctvo školstva, Kolégium povereníctva. 1950. Gremiálne porady, i. č. 435 – 447. Kr. č. 177. *Okresné a krajské pedagogické sbory. Referát priložený k materiálu týkajúceho sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

⁷⁴ Pozri viac v jednotlivých vydaniach *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave*.

⁷⁵ „*V obežníku z 21. februára 1948, ktorý sme rozposlali na riaditeľstvá škôl a školské inšpektoráty, apelovali sme na všetkých kolegov, aby sa nám ohlásili a prihlásili k tejto projektovanej práci. Výsledok je radostný. Dnes máme z tejto akcie kartotéku, ktorá obsahuje nielen osobné, ale i záujmové dáta skoro 300 učiteľov z celého Slovenska. Na základe prihlášok a podľa menného zoznamu známych nám autorov podarilo sa nám zostaviť učebnicové komisie pre všetky druhy škôl, aj pre takmer všetky predmety.*“ Komisie pre zostavovanie učebníc. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 24.

⁷⁶ „*Učebnice sa dosiaľ najčastejšie robili tak, že sa prepisovali učebnice staré, vystrihovali sa z nich články alebo sa prekladali s povinnou zákonitou obmenou učebnice inojazyčné. Autorov učebníc, zostavených takouto metódou, hnala do roboty najčastejšie zárobková ambícia. Pravda, v časoch blízko poprevratových to bývala i nástojčivosť. V časoch pokojných zoskupovali sa autori v komisie využívajúc pravdivosti príslovia „Koľko hláv, toľko rozumov“. Istotne, že práca spojených rozumov bola lepšia ako práca predošlých. Štátny pedagogických ústav využívajúc týchto skúseností rozhodol sa zostavovať učebnice v komisiách, ním organizovaných. Vedeli sme, že naši ľudia po školách majú veľa skúseností; je našou úprimnou túžbou dostať všetkých do práce.*“ Komisie pre zostavovanie učebníc. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 24.

problémov v školskej praxi, shromažďovanie materiálu a jeho čiastočné spracovanie (roztriedenie materiálu, opis a jeho analýzu."⁷⁷ V nami sledovanom rozpätí rokov 1947 – 1950 ŠPÚ komisie usmerňoval v záujme riešenia pre Ústav naliehavých otázok – výskum učebných osnov jednotlivých vyučovacích predmetov na školách I., II. a III. stupňa, výskum nových učebníc na školách I. – III. stupňa, problematika doučovacích skupín, spolupráce školy a rodiny, málotriednych škôl, predškolskej výchovy a zriaďovania škôl.⁷⁸ *Zvesti ŠPÚ* prinášali praktické pokyny, podľa ktorých mali OPS a v rámci nich zriadené odborné komisie realizovať riešenie vytýčených výskumných úloh. Okrem praktických informácií o formálnom postupe pri ich riešení pokyny obsahovali zoznamy tematických okruhov, ktorým sa OPS mali venovať. Ján Edey v článku *Sústredenie pedagogickej práce v okresných pedagogických sboroch* uviedol a podrobne rozpisal niekoľko problémov, ktoré mali byť riešené popri hlavných úlohách stanovených zo strany ŠPÚ. Podľa Jána Edeyho sa „*pedagogickí pracovníci každého OPS*“ mali zaoberať predškolskou výchovou, odstraňovaním formálnych vyučovacích metód, zlepšovaním disciplíny žiakov, učebnými pomôckami, žiackymi organizáciami, spoluprácou školy a rodiny a výučbou detí z reslovakizovaných rodín.⁷⁹ Vo *Zvestiach ŠPÚ* z prvého štvrtroka 1949 nachádzame súbor štrnástich otázok – kritérií, určených na posudzovanie učebných osnov.⁸⁰ K úlohe zaznamenať, zozbierať, usporiadať a spracovať skúsenosti pedagógov v záujmových krúžkoch národných a stredných škôl

⁷⁷ EDEY, Ján: Odborné pracovné komisie pedagogických sborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrtrok 1950, s. 1.

⁷⁸ EDEY, J.: Odborné pracovné komisie pedagogických sborov, s. 1 – 2.

⁷⁹ EDEY, J.: Sústredenie pedagogickej práce v okresných pedagogických sboroch, s. 3 – 11.

⁸⁰ „*Shromažďovanie skúseností o nových učebných plánoch a osnovách na škole národnej a strednej vykonáva sa z týchto hľadísk: 1. Čím a ako umožňujú učebné osnovy uplatniť zásadu politickej školy? 2. Čím a ako umožňujú učebné osnovy jednotlivých predmetov vychovávať k československému vlastenectvu? 3. Čím a ako umožňujú učebné osnovy jednotlivých učebných predmetov vychovávať mládež v duchu socialistickej morálky? 4. Čím a ako prispievajú učebné osnovy jednotlivých učebných predmetov k odstraňovaniu vyučovacieho a výchovného formalizmu – prípadne čím ho zaviňujú? 5. Výskum učebného plánu národnej školy 6. Výskum učebného plánu strednej školy 7. Či je prevedený v učebných osnovách jednotlivých učebných predmetov správny výber učiva v náležitom rozsahu? 8. Či je uvedená správne rozvrhnutie učiva na mesiace? 9. Skúsenosti so žiakou organizáciou, Junákom a SSM. 10. Či je v osnovách vystihnúť úloha učiteľa ako výchovného činiteľa (politické uvedomenie, pomer k žiakom ...)? 11. Ako možno pomáhať žiakom, ktorí pri vyučovaní zaostali a ako tu využiť pomoc schopnejších žiakov? 12. Záujmové krúžky. 13. Ako hodnotiť žiakovu prácu? 14. Príčiny prepádávania žiactva.*“ Shromažďovanie skúseností o nových učebných plánoch a osnovách na škole národnej a strednej a na školách materských. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrtrok 1949, s. 9 – 10.

(pre obdobia 1. september 1948 – 31. január 1949 a 1. február 1949 – 28. jún 1949) *Zvesti ŠPÚ* uverejnili pätnásť kritérií, podľa ktorých mali pedagógovia sledovaný fenomén hodnotiť.⁸¹

Samotná odborná činnosť etablovaných komisií vychádzala z ich zamerania – špecializácie vo vertikálnom smere (podľa stupňa školy) a v smere horizontálnom (vyučovací predmet). Na základe tohto princípu vznikali v rámci OPS početné odborné komisie. Napríklad v OPS Skalica sa sformovalo až dvadsať pracovných komisií⁸², v Giraltovciah desať a podobne.⁸³ Okrem práce na (zo strany ŠPÚ) stanovených kľúčových vedecko-výskumných úlohách v prehľadoch činnosti OPS nachádzame pestrú paletu aktivít, ktoré svedčia o záujme aj nevyhnutnej pedagogickej erudovanosti zapojených pedagogických pracovníkov. Činnosť aspoň niekoľkých vybraných odborných komisií sa v krátkosti pokúsím načrtnúť.

OPS v Ružomberku k začiatku roka 1950 zastrešoval pracovnú komisiu pre riešenie problémov predškolskej výchovy, venujúcu sa problematike výchovného plánu; komisiu pre učebné pomôcky stredných škôl, zastrešujúcu mineralogické zbierky stredných škôl v rámci okresu Ružomberok a komisiu škôl III. stupňa, ktorá spracúvala pripomienky k novým učebným osnovám.⁸⁴

V Turčianskom Svätom Martine určení členovia komisie pre elementárne čítanie mali za úlohu zostaviť návod, podľa ktorého mali všetci učitelia národných škôl daného okresu porovnávaním učebníc a osnov sledovať tri kvalitatívne kritériá: kompatibilitu výberu faktov

⁸¹ Ohľadom praktického fungovania záujmových krúžkov mal byť sledovaný záujem všetkých zúčastnených strán (žiak, učiteľ, rodič, inšpektor a pod.), miera splnenia pokynov publikovaných v osnovách, využitie metodické prostriedky a postupy, mimoriadne problémy a potreby, nadobudnuté skúsenosti a podobne. Pozri viac: Shromažďujeme skúsenosti a materiál o záujmových krúžkoch na školách I. a II. stupňa. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, s. 18 – 20.

⁸² Členovia OPS Skalica vytvorili 20 pracovných komisií: predškolská výchova, málotriedne školy, prvouka, vlastiveda, slovenský jazyk, ruský jazyk, dejepis, náuka o hospodárstve, zemepis, prírodopis, chémia, fyzika, matematika, kreslenie, náuka o domácnosti, telesná výchova, občianska výchova, pre problémy stredných a odborných škôl, školské zdravotníctvo, obvodná učiteľská komisia. Z činnosti OPS na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 21.

⁸³ V Giraltovciah vznikla výtvarná, jazyková, matematická (počtová) komisia, vlastivedná, telovýchovná, psychologická, sociálna, zdravotná, hudobná pracovná komisia. Z činnosti OPS na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 21.

⁸⁴ Zo života okresných pedagogických sborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1950, s. 15 – 16.

z ideologického hľadiska (marxizmus), mieru dôkladnosti výberu faktov z hľadiska systematickosti a správnosť spôsobu usporiadania ich výberu z metodického hľadiska. Učitelia mali takto zozbierané fakty raz mesačne posúvať príslušnej komisii, ktorá získané skúsenosti spracovala a zosystematizovala.⁸⁵

Členovia pedagogickej odbornej komisie, pôsobiacej v rámci OPS Zvolen, participovali na zostavovaní nového šlabikára, mluvnici a cvičebnici slovenského jazyka, učebnici dejepisu a na osnovách pre predmet matematika pre školy I. stupňa.⁸⁶

Zaujímavou bola mnohotvárná činnosť komisí – pracovných sekcií učiteliek detských opatrovní. Ich pôsobenie spočívalo v nasledovných úlohách: zostavenie výchovného programu – osnov pre detské opatrovne, navrhovanie základného zoznamu výchovných pomôcok (hračiek) resp. námetov výchovných obrazov, vypracovanie vzornej ukážky zamestnávania detí v opatrovni a zostavenie metodicko-didaktickej príručky predškolskej výchovy so zoznamom piesní a hier.⁸⁷ V Prievidzi profesori miestneho gymnázia zrealizovali výskum vzťahu žiakov a školy vo forme ankety.⁸⁸

OPS boli výsledky svojich výskumných aktivít povinné zasielať na KPS a súčasne aj na ŠPÚ. Predovšetkým na poli získavania skúseností s učebnými programami, plánmi a osnovami sú k dispozícii presné inštrukcie, ktoré osvetľujú spôsob, akým ŠPÚ prijímalo výskumný materiál získaný od pedagógov z vyučovacej praxe. Učitelia materských, národných a stredných škôl mali svoje zistenia koncom príslušného mesiaca podľa jednotlivých vyučovacích predmetov zaslať svojmu OPS, kde odborné pracovné komisie získaný materiál zosystematizovali, zhodnotili a zaslali na ŠPÚ.⁸⁹ Napríklad v druhej polovici roka 1948 komisia pre ľudové a meštianske školy v OPS Rimavská Sobota na ŠPÚ predložila 11 pripomienok k učebným plánom a osnovám.⁹⁰ Keďže ŠPÚ na leto 1949 plánoval práce na zlepšovaní nových učebných osnov pre materské, národné a stredné školy, OPS aj školské inšpektoráty boli na stránkach *Zvestí* vyzvané, aby od pracovných komisí pre učebné osnovy zozbierali výskumný materiál a do 10. júla 1949 ho odoslali na

⁸⁵ EDEDY, Ján: Odborné pracovné komisie pedagogických sborov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1950, s. 6 – 8.

⁸⁶ Z činnosti OPS na Slovensku, s. 18.

⁸⁷ Zprávy. Predškolská výchova v okresných pedagogických sboroch. In: *Jednotná škola*, roč. III, č. 5, 1947 – 1948, s. 227.

⁸⁸ Z činnosti OPS na Slovensku, s. 21.

⁸⁹ Shromažďovanie skúseností o nových učebných plánoch a osnovách na škole národnej a strednej a na školách materských, s. 9.

⁹⁰ Z činnosti OPS na Slovensku, s. 17.

ŠPÚ.⁹¹ Je vhodné poznamenať, že okrem výskumných výstupov ŠPÚ požiadal riaditeľstvá všetkých škôl o poskytnutie školských časopisov, výročných správ, materiálov týkajúcich sa histórie jednotlivých škôl v okresoch, starších učebníc a pedagogickej literatúry vo všeobecnosti.⁹²

V stručnosti sa chcem vrátiť k *Zvestiam ŠPÚ* z prvého štvrtého roka 1949, na stránkach ktorých bol publikovaný text *Shromažďovanie skúsenosti o nových učebných plánoch a osnovách na škole národnej a strednej a na školách materských*, obsahujúci presný návod na zhodnotenie nových učebných osnov.⁹³ Na ich zostavení sa podieľal aj ŠPÚ, materiály s poznatkami od učiteľov spracovali a následne zaslali na ŠPÚ odborné pracovné komisie.⁹⁴ Výsledky výskumu na poli využívania učebných osnov v realite školskej praxe na stránkach *Jednotnej školy* podrobne analyzoval prednosta I. odboru ŠPÚ Andrej Selecký (venujúci sa výskumu učebných osnov). Na základe spätnej väzby učiteľskej verejnosti vyvodil päť záverov⁹⁵, vyplývajúcich z realizovaného výskumu, a stanovil perspektívy ďalšej práce na zdokonaľovaní učebných osnov.⁹⁶

⁹¹ Obežník ŠPÚ. Č. j. 2587/49. Výskumný materiál o osnovách. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava: Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrtý rok 1949, s. 44.

⁹² Obežník ŠPÚ. Č. j. 1642/49. Obežník o shromaždení výročných správ škôl a iných publikácií. Všetkým okresným pedagogickým sborom a školským inšpektorátom na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava: Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrtý rok 1949, s. 26 – 27.

⁹³ Shromažďovanie skúseností o nových učebných plánoch a osnovách na škole národnej a strednej a na školách materských, s. 9 – 11.

⁹⁴ K vydaniu nových učebných osnov pre jednotlivé stupne škôl v rokoch 1948 – 1949 podrobnejšie pozri prvú kapitolu tejto štúdie. K spracúvaniu výsledkov výskumu nových učebných osnov odbornými komisiami v rámci OPS pozri: *Shromažďovanie skúseností o nových učebných plánoch a osnovách na škole národnej a strednej a na školách materských*. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava: Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrtý rok 1949, s. 9.

⁹⁵ „*Keď sme vcelku zhrnuli odpovede na otázky kladné i záporné, právom môžeme si položiť otázku, aký je výsledok nášho výskumu. [...] S uspokojením možno konštatovať: 1. že naše osnovy vcelku vyhovujú, 2. že všeobecné zásady výchovy a vyučovania poskytujú istú a pevnú bázu výchovného pôsobenia, 3. že pedagogické zásady, ktoré predchádzajú podrobné utriedenie učiva, poskytujú učiteľstvu isté smernice nielen pri pravidelnej školskej práci, ale i v jeho vzťahoch k škole ako ku kultúrnej inštitúcii, k rodičom i k žiakemu kolektívu, 4. výskumom sme sa presvedčili, že učebné plány vcelku vyjadrujú novú štruktúru našej školy, že záujmové krúžky a doučovacie skupiny sú zjavným pokrokom proti starej škole, 5. za najväčší klad nášho výskumu pokladám i to, že sa učitelia vedome podujali kontrolovať svoju prácu, zaznamenávať jej priebeh, hodnotiť jej klady a dávať sa na svoju prácu vo vzťahu k prostrediu, k žiactvu a k rodičom žiakov, čo bude najzaujavejším prínosom zlepšenia vnútornej školskej práce.*“ SELECKÝ, Andrej: Výskum učebných osnov na I. a II. stupni všeobecnovzdelávacích škôl. In: *Jednotná škola*, roč. V., č. 1 – 2, 1949 – 1950, s. 31 – 32.

⁹⁶ „*Z výskumu sme sa presvedčili, že aj v budúcnosti ťažiskom našej práce zostane terajšia otázka č. 7 a 8, t. j. či je prevedený v učebných osnovách jednotlivých učebných predmetov*

3. Pedagogické okrsky

V prípade okrskov, o ktorých primárne vzdelávacej funkcii som sa už v predchádzajúcom texte zmienil, je dôležité vychádzať z definície ich pôsobnosti. Nachádza sa v správe o okresných a krajských pedagogických zboroch pre 15. gremiálnu poradu PŠVU zo dňa 8. decembra 1950. Podľa tohto prameňa: „*V týchto okrskoch /úsekoch/ ideologickými a pedagogickými prednáškami, ako aj vzornými praktickými výstupmi vykonávala sa prevýchova nášho učiteľstva pre prácu v socialistickej škole.*“⁹⁷ Na základe tohto dokumentu je možné hovoriť o troch základných platformách činností realizovaných na pôde pedagogických okrskov: ideologické prednášky, pedagogické prednášky a praktické vzdelávanie. Tomuto členeniu v zásade zodpovedá obsah správ o činnosti OPS, ktoré boli systematicky publikované na stránkach *Zvestí ŠPÚ*. Napríklad plán OPS v Seredi pre všetky okrsky na školský rok 1949/1950 určil za hlavné aktivity riešenie problémov málotriednych škôl (pedagogický problém), žiacku samosprávu (pedagogický problém) a politické vzdelávanie učiteľov.⁹⁸ Na otázku, akým spôsobom okrsky realizovali vzdelávanie pedagógov, začlenených do jednotlivých OPS, máme tak v zásade zodpovedanú. V tomto momente však bude zaujímavé priblížiť si jednotlivé formy činnosti okrskov o niečo podrobnejšie.

Niektoré z prednášok realizovali priamo pracovníci ŠPÚ – o ich prednáškovej činnosti na poli OPS (v nami sledovanom období) disponujeme presnými údajmi: v školskom roku 1948/1949 OPS navštívilo 22 pracovníkov ŠPÚ, pričom zrealizovali 44 prednášok.⁹⁹ V nasledujúcom školskom roku 1949/1950 sa počet ich návštev výrazne znížil: na poli OPS uskutočnilo 5 pracovníkov 19 prednášok.¹⁰⁰ Na pôde OPS v Skalici bolo v rámci pripravovaných troch cyklov prednášok (13. január 1949, 10. február 1949, 10. marec 1949) plánované vystúpenie ôsmich odborných pracovníkov ŠPÚ, ktorí mali svojich poslucháčov oboznámiť s aktuálnymi otázkami výchovy.¹⁰¹ Prítomnosť zástupcov ŠPÚ je doložená pri

správny výber učiva v náležitom rozsahu [...]“ SELECKÝ, Andrej: Výskum učebných osnov na I. a II. stupni všeobecnovzdelávacích škôl, s. 32.

⁹⁷ SNA, *Okresné a krajské pedagogické zbory. Referát priložený k materiálú týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 1.

⁹⁸ Zo života a práce okresných pedagogických zborov na Slovensku. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrtrok 1949, s. 40.

⁹⁹ SNA, *Okresné a krajské pedagogické zbory. Referát priložený k materiálú týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 2.

¹⁰⁰ SNA, *Okresné a krajské pedagogické zbory. Referát priložený k materiálú týkajúcemu sa XV. gremiálnej porady PŠVU zo dňa 8. decembra 1950*, s. 2.

¹⁰¹ Dňa 13. januára 1949 mali vystúpiť: Eduard Oravský (*Skúšanie a klasifikovanie žiactva*), Oľga Styková (*Požiadavky nových učebných osnov a učebnice škôl II. stupňa*) a Jozef Bezák (*Zmysel predškolskej výchovy*). V druhom cykle (10. február 1949) mali odznieť prednášky

príležitosti založenia a „prvých krôčikov“ pedagogických zborov. Referent pre výskum učebných plánov a osnov na národných školách a výskum dobových učebníc Ján Ededy sa za ŠPÚ zúčastnil schôdze učiteľov zo školských okresov Rimavská Sobota a Feledince (dnešné Jesenské), na ktorej bol založený miestny OPS¹⁰²; na prvej plenárnej schôdzi OPS vo vtedajšom Turčianskom Svätom Martine dňa 26. februára 1948 „naznačil smernice vývinu pedagogickej teórie a praxe v ľudovodemokratickej škole, ďalej možnosti a spôsob spolupráce ŠPÚ a OPS, najmä pri hodnotení a vypracovaní vzorných učebníc, pri výskume žiactva a pri iných pedagogicko-didaktických otázkach.“¹⁰³

Prednášky sledujúce problematiku „sociálne-politickej výchovy a školy v ľudovodemokratickom zriadení“ tvorili síce nevyhnutnú súčasť činnosti okrskov, v každom prípade však predstavovali len časť z celkovej náplne pôsobenia OPS. Zaujímavý prehľad politicky ladených tém, ktoré v danej dobe predstavovali „povinnú jazdu“ v rámci prednáškovej činnosti, nám ponúka noticka týkajúca sa OPS vo Vranove, kde v priebehu 2. štvrťroka 1949 „na pedagogických konferenciách zapodievali sa otázkou československého školstva v socializme, socialistickou výchovou, novými osnovami a učebnicami a novým hospodárskym školstvom, súťažením na školách, prácou sovietskeho pedagóga Makarenka, priekopníctvom, významom priateľstva ČSR – SSSR, vývinom ľudskej spoločnosti, otázkou kapitalizmu a socializmu, súťažením na školách. Vcelku bolo 16 ideologických a 26 pedagogických prednášok.“¹⁰⁴ Súčasťou dobového politicko-spoločenského koloritu bolo aj prijímanie záväzkov – napríklad k príležitosti IX. zjazdu KSČ.¹⁰⁵

Ľudovíta Bakoša (*Aktuálne problémy pedagogiky*), Karola Erdélskeho (*O učebných pomôckach – s praktickými ukážkami*) a Rudolfa Čiernika (*Rodičovské združenie a žiacke organizácie*). V treťom cykle dňa 10. marca 1949 mali odznieť prednášky Viliama Gaňa (*Z oblasti defektológie*) a Pavla Bernátha (*O záujmových krúžkoch*). Okrem týchto ôsmich prednášateľov z radov pracovníkov ŠPÚ v prvom cykle mali vystúpiť ďalší dvaja autori, v druhom cykle taktiež dvaja, v treťom cykle traja. Plánovanie po okresných pedagogických zboroch. Pozri viac: Okresný pedagogický zbor v Skalici. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1949, s. 14.

¹⁰² Z činnosti OPS na Slovensku. 10. Rimavská Sobota. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948, s. 17.

¹⁰³ Z činnosti OPS na Slovensku. 15. Plenárna schôdzka OPS v Turč. Sv. Martine. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948, s. 18.

¹⁰⁴ Zo života okresných pedagogických zborov. Vranov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, nečíslovaná zadná strana.

¹⁰⁵ V Liptovskom Hrádku si v roku 1949 všetci učitelia vypracovali konkrétne záväzky, ktorú kontrolovala tzv. učiteľská päťka (mala na starosti vykonávanie akčných plánov).

V krátkych správach o pôsobení OPS sa nachádza množstvo zmienok o prednáškach zameraných na metodické otázky vyučovania a problémy školskej praxe. Z množiny prednášok metodickej proveniencie spomením podrobný rozpis pripravovaných vystúpení z OPS v Sabinove (program na školský rok 1948/1949), ktoré sa mali týkať tém *Štúdium nových učebných plánov, Nové učebné osnovy, Pedagogické princípy, Ako sa pripravujem na vyučovanie* a podobne.¹⁰⁶ Čo sa týka otázok školskej praxe, napríklad na pôde OPS v Topolčanoch bola na konferenciách pozornosť venovaná doučovacím skupinám, záujmovým krúžkom, didaktickým zásadám, problematikou výchovy v puberte, „vnútornou náplňou kreslenia na národných školách a významom písania v elementárke“.¹⁰⁷ Objavovali sa aj výstupy zamerané na prehlbovanie vedomostí ohľadom jednotlivých vyučovacích predmetov.¹⁰⁸ Prednášky úzko súviseli s následnými diskusiami, ktoré po poukázaní na konkrétne problémy a potreby mohli vyústiť do ustanovenia špecializovaných odborných pracovných komisií.¹⁰⁹

Tretia dôležitá forma činnosti – praktické vzdelávanie – prebiehala vo forme návštev – hospitácií tzv. vzorového vyučovania. Vznikali tak príležitosti pre inšpiráciu a osvojenie si kvalitných a zároveň inovatívnych vyučovacích metód. Správa z OPS Brezno nad Hronom z 2. polroka 1948 vyzdvihuje istú učiteľku A. Pekárovú, ktorá pre 5. ročník miestnej Štátnej ľudovej školy uskutočnila vzorové vyučovanie „o pokroku a vzdelanosti“, pričom „k svojej práci nazhromaždila A. Pekárová množstvo

„Všetci učители si stanovili osobitné záväzky k IX. zjazdu KSČ.“ Zo života okresných pedagogických zborov. Liptovský Hrádok. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, nečíslovaná zadná strana.

¹⁰⁶ Plánovanie po okresných pedagogických sboroch. Okresný pedagogický zbor v Sabinove. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1949, s. 13 – 14.

¹⁰⁷ Zo života okresných pedagogických zborov. Topolčany. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, nečíslovaná zadná strana.

¹⁰⁸ Napríklad v rámci OPS Brezno nad Hronom si učители z breznianskeho okresu vypočuli prednášku *O cieľoch fyzikálnej výučby v rámci vlastivedy*. Z činnosti OPS na Slovensku. 1. Brezno n/Hronom. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948, s. 16.

¹⁰⁹ Počas plenárnej schôdze OPS v Turčianskom Sv. Martine: „Živá a podnetná debata sa rozvinula o problémoch, vyplývajúcich zo zjednotenia nižších tried gymnázia a meštianskej školy a to najmä o vplyve na vyučovanie a prospech stredných škôl vyšších. Pre skúmanie týchto otázok utvorila sa komisia, ktorá na poradách OPS, kde sa stretávajú profesori i učители, bude riešiť spoluprácu medzi školami I., II. a III. stupňa.“ Z činnosti OPS na Slovensku. 15. Plenárna schôdzka OPS v Turč. Sv. Martine. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948, s. 18.

*pomôcok: celú malú národopisnú výstavku, žiacke ručné práce, ľudové výšivky, keramiku, obrazový materiál, knihy, modely obydliia atď. Žiačky v jej triede mali samosprávu, vzorne vedenú a pracovné zošity, do ktorých si zapisovali nielen preberané učivo, ale ho dopĺňali aj svojimi vlastnými poznámkami a ilustráciami.*¹¹⁰ V už spomínanom pláne pracovného programu na školský rok 1948/1949 pre OPS v Sabinove sú zachytené presne stanovené mená učiteľ'ov a obsah vzorových, resp. praktických vyučovaní, ktoré mali dotyční pedagógovia viesť na materských a národných školách.¹¹¹ V Turčianskom Svätom Martine boli hospitácie konané v sídlach okrskových porád.¹¹² OPS pre učiteľ'ov organizovali aj exkurzie do škôl.¹¹³

Na záver by som sa chcel ešte zmieniť o špecifických aktivitách OPS, ktoré boli vyvíjané nielen podľa povinných smerníc, ale do určitej miery aj z vlastnej iniciatívy jednotlivých pedagogických zborov. Konkrétne môžem takto hovoriť o obnovovaní okresnej učiteľ'skej knižnice v Sobranciach¹¹⁴, o testovaní žiakov na všetkých prešovských školách na konci školského roka 1947/1948 pod kuratelou miestneho OPS¹¹⁵, o redigovaní školskej rubriky „Škola a učiteľ“ v denníku *Ciel'* (OPS Turčiansky Svätý Martin)¹¹⁶, o bábkovom divadelníctve na školách¹¹⁷ alebo

¹¹⁰ Z činnosti OPS na Slovensku. 1. Brezno n/Hronom. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1848, s. 16.

¹¹¹ Plánovanie po okresných pedagogických sboroch. Okresný pedagogický zbor v Sabinove. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1949, s. 13 – 14.

¹¹² Zo života okresných pedagogických zborov. Turč. Sv. Martin. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, nečíslovaná zadná strana.

¹¹³ OPS v Skalici plánoval na 9. december 1948 exkurziu učiteľ'ov materských a národných škôl na materské a pokusné národné školy vo východomoravskom Zlíne. Plánovanie po okresných pedagogických zboroch. Okresný pedagogický zbor v Skalici. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. štvrťrok 1949, s. 14.

¹¹⁴ Z činnosti OPS na Slovensku. Sobrance. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, I. polrok 1948, s. 22.

¹¹⁵ Z činnosti OPS na Slovensku. 7. Prešov. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. polrok 1948, s. 16.

¹¹⁶ Zo života okresných pedagogických zborov. Turč. Sv. Martin. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, II. štvrťrok 1949, nečíslovaná zadná strana.

¹¹⁷ V rámci OPS Levice sa jeho členovia v rámci okresu venovali bábkovému divadelníctvu na školách a zakladali mládežnícke aj učiteľ'ské spevokoly. Zo života a práce okresných pedagogických zborov na Slovensku. OPS v Leviciach. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrťrok 1949, s. 39.

o fungovaní okresného učiteľského spevokolu v Hlohovci, ktorý po prvýkrát vystúpil v roku 1949 pri príležitosti 32. výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie.¹¹⁸

ZÁVER

V rámci predloženého textu som primárne hľadal odpoveď na otázku, ktorými konkrétnymi spôsobmi ŠPÚ usmerňoval činnosť pedagógov združených v okresných a od roku 1950 aj krajských pedagogických zboroch. ŠPÚ stanovoval vedecko-výskumné úlohy, ktorými sa mali primárne zaoberať odborné pracovné komisie v rámci pedagogických zborov, pričom počítal aj s vlastnou iniciatívnou učiteľov. ŠPÚ v zásade pripravil metodické východiská, pedagogické zbory výskum prakticky zrealizovali a nimi zostavený materiál s výskumnými výsledkami následne ŠPÚ zhodnotil a spracoval do finálnej vedeckej podoby. Verejnú komunikáciu smerom z ŠPÚ k pedagogickým zborom zabezpečovala príloha časopisu „Jednotná škola“ *Zvesti ŠPÚ*, na stránkach ktorej okrem praktických pokynov, výskumných zadaní a výziev na zapojenie pedagógov pracovníci ŠPÚ taktiež publikovali odborné texty slúžiace na prehĺbenie pochopenia pedagogickej teórie a praxe. Povinnosťou pedagogických zborov bolo v pravidelných intervaloch ŠPÚ informovať o aktuálne uskutočňovaných aktivitách. Na pôde okrskov pedagogických zborov pracovníci ŠPÚ členskú základňu OPS vzdelávali a informovali prostredníctvom prednášok.

Ak by som mal celú uvedenú problematiku stručne zhrnúť, ŠPÚ v tejto sfére svojej činnosti rozvíjal dve vzájomne sa silno prepletajúce línie: rozvoj pedagogickej teórie a praxe a súčasne ideologizácia dobovej pedagogickej vedy. V prípade riadenia pedagogických zborov môžeme hovoriť nielen o snahe zvyšovať úroveň metodiky vyučovania v teoretickej a v praktickej rovine, ale aj o systematickej implementácii sovietskej pedagogiky v jej výrazne dogmatickej podobe, ktorá bola pre obdobie stalinizmu typická.

Predložené premýšľanie si vzhľadom na pomerne úzky rozsah síce nemôže robiť nárok na vyčerpávajúcu úplnosť, predstavuje však podnet na hlbší výskum jednotlivých aspektov činnosti Štátneho pedagogického ústavu. Na záver mi ostáva dodať, že text poukázal na zložitosť a nejednoznačnosť vývoja povojnového slovenského školstva, ktoré nie je možné hodnotiť v zjednodušujúcom čiernobielym podaní.

¹¹⁸ Zo života a práce okresných pedagogických zborov na Slovensku. OPS v Hlohovci. In: *Zvesti Štátneho pedagogického ústavu v Bratislave. Príloha časopisu Jednotná škola*. Bratislava : Štátne pedagogické nakladateľstvo, III. – IV. štvrťrok 1949, s. 39.